
**ENTREPRENEURSHIP- AN ALTERNATIVE FOR DEVELOPMENT OF CHILDREN
AGED 6 TO 7**

Mariana Todorova

University Prof. Dr. Asen Zlatarov-Burgas, Bulgaria

mstancheva111@abv.bg

Abstract: The topic of entrepreneurship has leading positions in the system of modern education. Learning entrepreneurship is the main portion of values culture and personal culture in general. Entrepreneurship culture is closely related to economic culture which makes it possible to understand human role and rights in society. Entrepreneurship is not a priority in Bulgaria. The reason being namely that, the relevant consciousness and thinking do not exist yet. Entrepreneurship can be developed actual support from the state, with the key factor – human resource. What is needed is people with non-standard ideas, free of traditionalism; perseverance, professional knowledge and skills, adaptability, readiness to take risks and a number of other qualities and skills are necessary to handle the current situation, with exposure to excessive dynamics and transformations. An important step ahead is stimulation of entrepreneurship spirit and stimulation in this sphere. This process shall, as a mandatory rule, begin as early as childhood, since it would be too late thereafter.

To that effect, the main objective of learning about entrepreneurship in pre-school age is to teach children to be responsible, disciplined, initiative personalities, who can persistently pursue and achieve their own goals. The earlier this task is completed, the more successful will be their future. Training in entrepreneurship in kindergarten is focused on promoting imitativeness and creativity. A suitable method can be learning through games. This is how educational content can help future student to learn how to plan their own activity themselves, become responsible, identify solutions, and apply teamwork to achieve common goals. By following specific models aimed at formation of entrepreneurship skills, through fun game activities, children can acquire valuable knowledge and competences of the world of business, can develop personal qualities, become confident and can express their feelings and ideas much easier. They can acquire practical knowledge and skills than can be applied in different spheres of life. Through appropriate games at kindergarten, while being amused, children can develop creative potentials, and use innovative capacities, take risks and achieve their goals.

This article discusses methods that can help learn these qualities as early as pre-school age, where 6-7 –year old children have maximum sensitivity to external educational interactions and their dominant activity is game. The task is, through the use of game models in the children’s facility, to maintain as much as possible their interest for innovations and something unique. The goal is permanent stimulation to enable individual decisions, leadership capabilities, skills for teamwork as the condition precedent for entrepreneurship, to be able to learn and appreciate free initiative, to become aware of business and economics. From a very early age, by guiding children’s consciousness and thinking, the relevant behavior can be formed and this will help them to choose the way of business with courage for the future and be beneficial and successful.

Keywords: entrepreneurship, skill, imitativeness, change, innovativeness.

**ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО - АЛТЕРНАТИВА ЗА РАЗВИТИЕ ПРИ 6-7
ГОДИШНИТЕ ДЕЦА****Марияна Тодорова**Университет „Проф.д-р Асен Златаров”, Бургас, България mstancheva111@abv.bg

Abstract: Темата за предприемачеството заема водещи позиции в съвременната образователна система. Образованието по предприемачество е основна част от културата на ценностите и общата култура на личността. Предприемаческата култура е в тясна връзка с икономическата, която дава възможност за разбиране на ролята и правата на човека в обществото. В България предприемачеството не е приоритет. Причина за това са липсващите все още съзнание и мислене в тази насока. За развитие на предприемачеството е необходима реална държавна подкрепа, като ключов фактор е човешкият ресурс. Нужни са хора притежаващи нестандартни идеи, освободени от традиционализма; нужни са адаптивност, постоянство, професионални знания и умения, готовност за поемане на риск и други качества и умения, необходими за справяне с настоящата ситуация, изложена на изключителна динамика и трансформации.

Важна стъпка е стимулиране на предприемаческия дух и окуражаване в тази сфера. Този процес задължително трябва да започне още от най-ранна детска възраст, защото на следващ етап вече е късно.

Предвид това основна цел на обучението по предприемачество в предучилищна възраст е да възпитава децата в отговорни, дисциплинирани, активни, инициативни личности, които упорито да следват и постигат целите си. Колкото по-рано се осъществи тази задача, толкова по-успешни ще бъдат те в бъдеще. Обучението по предприемачество в детската градина е насочено основно към повишаване на инициативността и творчеството. Подходящ подход е учене чрез игра. По този начин учебното съдържание помага на бъдещите ученици да се научат самостоятелно да планират своята дейност, да носят отговорност, да намират решения, да използват екипната работа за постигане на общи цели. Следвайки определени модели насочени към формиране на предприемачески умения, чрез забавни игрови дейности, децата усвояват ценни знания и компетенции от света на бизнеса, развиват личностни качества, добиват увереност и много по-свободно изразяват себе си и своите идеи. Придобиват практически знания и умения, които лесно прилагат в другите сфери на живота си. Чрез подходящи игри в детската градина, забавлявайки се, децата развива творческия си потенциал, използват новаторски способности, поемат рискове и достигат целите си.

В статията се посочват начини за възпитаване на тези качества още в доучилищна възраст, когато 6-7 годишните деца имат максимална сензитивност към външните възпитателни взаимодействия и доминиращата им дейност е играта. Задачата е, чрез подходящи игрови модели приложени в детската институция да се поддържа максимално интересът им с нещо иновативно и различно. Целта е перманентно да се стимулират самостоятелно да вземат решения, да добиват лидерски способности, умения за работа в екип, което е предпоставка постепенно да осъзнаят стойността на предприемачеството, да се научат да ценят свободната инициатива, да осъзнаят бизнеса и икономиката. Още от най-ранна възраст, насочвайки в тази посока детското съзнание и мислене у тях ще се формира съответно поведение, което ще им помогне в бъдеще смело ще поемат пътя на бизнеса или да бъдат полезни и успешни за себе си.

Keywords: предприемачество, умение, инициативност, промяна, иновативност.

ВЪВЕДЕНИЕ

Все повече ескалира идеята за формиране на предприемачески умения и инициативност още от най-ранна възраст. Тези нови умения, откриващи възможности в живота на всеки се отнасят до необходимите интелектуални, социално-нравствени, морални, волеви, трудови и други, които в следствие улесняват ориентацията на детето и развиват способностите му да бъде силно, да има устойчив характер, да развива творческия си потенциал и усет към иновациите. В основата са качествата: креативност, изследователски и откривателски нагласи, новаторство, лидерски умения, реалистичност, умение за загуба, работа в екип. В тази връзка мисията на образованието е да възпитава подрастващите от детска възраст да ценят свободната инициатива, бизнеса и икономиката, за да могат перманентно да подобряват качеството на живота си. За постигането на това са нужни много усилия, бърза адаптация към ежедневната несигурност, поемане на риск, оценка на постигнатото, мотивация за успех.

Няма сфера на човешката дейност, която да предлага по-неограничени възможности за проявление на инициативността, творческия потенциал, свободата на мисълта, както предприемачеството. Предприемаческите умения и компетентности могат да се добият само чрез практически и житейски опит, който започва още в детството.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Още в ранна възраст успоредно с моралните ценности, у детето е необходимо да се възпитава положително отношение към труда, производството на блага и ползата от тях в материален аспект. Важно е да се формира правилно отношение към материалното, като добро и необходимо житейско явление. Нужно е от малки децата да осъзнаят, че за да има награда, печалба, материална облага е необходимо да се вложи старание, отговорност, воля, знания, умения, креативност и амбиция, които имат най-силно проявление в сферата на предприемачеството.

Предприемачеството е многостранно понятие, което от части е сложно за възприемане от децата, въпреки, че те се сблъскват с него още в най-ранна възраст. Чрез различни методи, лесно могат да бъдат въведени в света на инициативността и да бъдат запознати с различни, достъпни за тях аспекти. В предучилищна възраст, играта е тази, която прави сферата разбираема и близка до децата. Тя осигурява нейната непреднамереност и забавност при изложение на съдържанието. В детската градина видовете игри са основно средство за разширяване на детския познавателен опит и изграждане на личностни качества и

умения у децата като: сътрудничество, поставяне на обща цел, вземане на съвместно решение поемане на отговорност и риск. Общувайки в позитивна игрово-образователна среда, децата придобиват познания, умения и социални компетенции. Мисленето им е нагледно-образно и това е причина най-лесно и достъпно въвеждането на термини и понятия да се осъществява когато в игрова форма е претворено реалното ежедневие. По този начин още в доучилищна възраст в процеса на играта детето научава каква е ролята на човека в икономическия живот. Осъзнава, че всеки със своите действия, умения, личен опит, има шанса да бъде полезен, значим, има възможността за самоизява, което е и проява на вид обществена отговорност.

„Съдържанието на обучението по предприемачество в детската градина, представено чрез достъпни форми и методи, отваря един съвсем нов свят за децата, различен и непознат за техните представи. В игрови и непринудени ситуации те осъзнават функциите на индивида, зависимостта и важността на парите като средство за съществуване, учат се на милосърдие и най-важното обучават се, забавлявайки се. По този начин у тях се възпитава предприемачески дух и много по-рано се превръщат в отговорни и зрели хора. Обучението гарантира формиране на умения за откриване на нови знания, които се сравняват с познатите до момента по изключително интересен, забавен и нетрадиционен начин” (Тодорова, М., 2016, с. 173-180). Именно в играта, детето „За да осъществи намеренията си трябва да прояви активност, пресметливост, самостоятелност и творчество, висока концентрация бързо да анализира и осмисля възпроизвежданите явления, да предвиди намеренията на своите и чуждите играчи. Това са условията, които определят културата на играта и на отделния участник, и са предпоставка за формиране на необходимите умения в различни ситуации” (Игнатов, Д., 2016, с. 51 -53.). Поставени пред редица предизвикателства, децата се научават на труд, да следват инструкции, да работят в екип, да търсят решение на всяка поставена задача, да откриват своето място и принос при решаването ѝ, да оценят собствените си дейности, да приемат мнението на другите в името на успеха на екипа. В процеса на играта започват да променят и себеоценката си, която се превръща във все по-реалистична. С такава насока са именно Програмите на „Джуниър Ачийвмънт“, които дават възможност на 6-7-годишните да се запознаят с икономически понятия по интересен и достъпен начин, и да усвоят бизнес умения, необходими за реализиране на европейските компетенции за учене през целия живот (Стоилова, М., В. Йовчева, 2008).

Задачите, които могат да бъдат поставени на децата в предучилищна възраст като цяло се отнасят до:

- Запознаване с достъпни понятия и дейности, свързани с предприемачеството.
- Придобиване на първоначална представа за бизнес и предприемачество, като дейности водещи до успех и независимост.
- Формиране на представи за пари, пазар, услуги, блага и откриване на връзки и зависимости между тях.
- Обогатяване знанията за видовете труд и неговата стойност.
- Начини и подходи за използване и спестяване на пари, и други.

В тази връзка са предложени модели на игри за деца на 6-7 годишна възраст, които визират аспекти на предприемачеството. Игрите са експериментирани в ДГ „Звездица”, гр. Бургас, в IV възрастова група, през м. март – април 2016 г.

Игра „Хотелиер”

Цел: Изграждане на обща представа за предприемачеството и формиране на конкретни предприемачески умения

Правила: Всеки екип трябва да излезе с предложение за визия на неговия бъдещ хотел. Печели отборът, чийто хотел е с най-съвременен облик.

Инструментарниум: Снимки и картинки на различни хотели.

Съдържание: Децата се разделят на екипи. Избира се жури, в което участват учителят и две от тях. Всеки екип от 5-6 деца си избира лидер, който да представя резултата. Първоначално учителят предлага снимки или картинки на различни хотели. След разглеждане и обсъждане те се прибират за да могат децата да проявят максимална креативност и творчество. Поставя им се задача всеки екип да измисли и представи (пожелание да нарисува) свой проект за най-добър хотел. Изисква се да опишат как си представят сградата с всички необходими детайли. В края на играта екипите излагат идеята си за проект на хотел, който биха желали да построят в бъдеще. Печели отборът, чийто хотел е с най-съвременен облик. Наградата е финансова. Всеки отбор получава, като за победителя, тя е най-голяма.

След апробиране на играта резултатите са впечатляващи. Някой от забележителните моменти са следните: От трите обособени екипа, участниците в единия се изяха като истински предприемачи. Проектът им включваше верига от хотели с почти развита маркетингова стратегия. Много точно посочиха нужния обслужващ персонал. Предложиха подходящи въпроси, които включва интервюто на

кандидатстващите за работа и определиха размер на трудовото възнаграждение за отделните длъжности. Другият екип, след стартиране на своята дейност се сблъска с много доволни, но и недоволни клиенти. В случая се наложи да прояви максимална съобразителност, гъвкавост и безпристрастност, за да разреши възникналите проблемни ситуации. Интригуващото е, че решенията бяха съобразени с всеки член от екипа. Третият екип постави много оригинално има на хотела и определено акцентира върху допълнителните екстри, които се предлагаха в него: спа-център с басейн, джакузи и сауна, спортна площадка, лятна видеозала за детски филмчета, площ за игра на децата, снабдена с необходимите игри и играчки. Плана включваше външен асансьор с музикално озвучаване.

Става ясно, че идеите на децата надминаха очакванията. Успоредно с това, те осъзнаха, че работата в екип е изключително важна и има решаващо значение за постигането на успех. Всички проявиха максимална отговорност и креативност в играта. Определено показаха умения за справяне с този вид бизнес. Въпреки възрастта си, голяма част от тях демонстрираха богати творчески идеи и предприемаческо мислене.

Игра: „Предприемач”

Цел: Формиране на предприемаческо мислене и съзнание.

Правила: Всеки екип трябва да предложи проект, как би могъл да се развие посочения обект. Печели екипът с най-нестандартен и реалистичен проект.

Инструментариум: Снимка на нефункционираща изоставена сграда.

Съдържание: Децата се разделят на екипи. Избира се жури, в което се включва учителя и две от тях. Пред тях се поставя картина, на която е изобразен изоставен обект, за който не е ясно преди това как е функционирал. След кратко обсъждане, учителят поставя задача на децата да помислят и всеки екип да излезе със стратегия как може да бъде развит този обект. Нужно е да съобразят местоположението на обекта, големината му и много други особености, и да дадат свое бизнес-предложение. В края на играта всеки екип представя своя проект. Печели екипът с най-нестандартен и реалистичен проект. Наградата е финансови средства. Всеки екип получава награда, но най-голяма се дава на екипа победител.

Интересът на децата към играта се оказа изключителен. С голям ентузиазъм екипите обсъждаха поставената задача. Разглеждаха много и разнообразни варианти за дейности, които биха могли да се развият в посочения обект. Всички бизнес-предложения се оказаха в сферата на търговията: магазин за сувенири, изработени саморъчно от тях, магазин за хранителни стоки, защото са от първа необходимост и магазин за детски играчки, без които децата не могат. Предложенията включваха варианти за смяна облика на обекта, съвременни имена, идеи за официално откриване на обекта и други. Не по-малко атрактивни бяха предложените от тях модели за рекламни флаери и билбордове, с които по-лесно да се популяризира сред местните жители. Децата проявиха изключителна активност, организираност, креативност и доказаха, че имат определени предприемачески умения въпреки, че не е осъществявано целенасочено обучение в тази сфера.

Игра: „Нашата ферма”

Цел: Формиране на творческо и организационно мислене.

Правила: Всеки екип изпълнява предназначенията му функции

Инструментариум: Кътове с нужния инструментариум за конкретните видове дейности, които ще се осъществяват. Различни видове растения и животни, и съответните продукти (играчки – заместители).

Съдържание: Играта стартира с въвеждащ разказ от учителя за историята на познатата на всички фирма „Макдоналдс”. След това на децата се поставя задача самостоятелно да направят ферма, в която да отглеждат животни, растения, и произвеждат различни хранителни продукти. Групата се разделя на 7 - 8 екипа. Първият се занимава с организацията на дейностите във фермата. Той решава какво точно ще се отглежда и произвежда, в какво количество, какво е работното време, дните за почивка и т.н.. Вторият екип разпределя персонално задачите на всеки един за деня и следи за тяхното качествено изпълнение. Третият екип се занимава с изработването на реклама, с която да се привлекат повече потребители. Задачата му е да подготви рекламни продукти за телевизия и билбордове. Обособени са кътове за видовете дейности, в които един от екипите се занимава с животновъдство, друг със земеделие, изпълнявайки конкретните нужни операции. Останалите 2 – 3 екипа са ангажирани в производството. В края на играта за всеки продукт се определя цена. Продукцията се излага пред фермата и се продава.

Силно впечатлени, с голям интерес, и след приключване на играта, децата продължиха да предлагат най-разнообразни нови идеи за развитието на фермата. Идеята бе да се докоснат до света на бизнеса, изискващ изключителна креативност и творчество.

Това са част от игрите предложени на 6-7 годишни деца, от подготвителна група. Целта е да се установи степента им на познания и справяне с задачи от тази област. В случая, поставени в нестандартна

игрова ситуация, бъдещите ученици трябваше да договарят, да анализират, да вземат съвместни решения, преценявайки от различна гледна точка кое е оптималното за екипа им. В последствие, в много от игрите влизаха в „преговорни” отношения с другите екипи. По този начин на практика те изпълняваха ролята на истински малки предприемачи.

Задачата е децата да проследят един предприемачески процес от първата до последната стъпка, като реално преживеят това и се почувстват значими. Непринудено, под формата на игра, самостоятелно да достигнат до извода, че това е дълъг и продължителен процес, който може да носи удовлетвореност, но за това се изисква много труд, знания, постоянство, креативност.

Целта на игрите е, на принципа на съревнованието и конкуренцията у децата да се формира воля, постоянство, поставяне на цели и осъществяването им, определени търговски умения, умения за преценка относно изгодно – неизгодно; полезно – несполучливо; трудно, но сигурно; лесно, но рисковано, както и знания за боравене с пари и тяхното управление. Много значими са и уменията, които придобиват във финалната част на играта, когато трябва самостоятелно да организират реализирането на крайния продукт. Когато им се предостави право на избор къде да вложат спечелените пари, както и самият проект - дали да го продължат или се насочат към друг, или да се обединят с другите екипи, за да се получи нещо по-мощно и грандиозно ...?

За осъществяване на цялостната игрова дейност в тази насока, ключова роля има учителят. В детската градина, в ролята на медиатор е нужно непрекъснато да провокира, подкрепя, стимулира изявата на всяко дете, неговата инициативност, нестандартно мислене и предприемчивост. Той е човекът, който трябва да притежава нужните умения и компетенции, и чийто задача е да осъвременява непрекъснато образователната среда - съдържание, средства, методи, подходи, форми на работа, в съответствие с новостите, което е предпоставка и условие, за мотивация на децата да работят в екип, да мислят креативно, да конструират изобретения и се развиват успешно в желаната от тях сфера. „Пред всеки уважаващ себе си учител винаги е стоял въпросът: в съвременните бурни икономически и политически промени в страната ни да съхрани най-ценното от традиционното българско образование, да го обогати и разчупи с най-новите постижения в сферата на образованието на други страни, но така, че образователният процес да стане по-атрактивен, по-модерен и достъпен и в същото време да генерира пълноценни граждани с лична и професионална реализация в живота” (Спасова, Д., 2014).

С приобщаване на семейството към проблемите на детската градина се цели да се постига желаното възпитателно взаимодействие на факторите за влияние. Това е дълъг процес и поставянето на началото още в предучилищна възраст е предпоставка за промени в ценностния статус на подрастващото поколение (Иванов, Г., 2014). „...позитивното отношение на родителя към всяко ново предизвикателство, пред което се изправя неговото дете, означава повече сигурност и самоувереност у детето, които ще му помогнат да се справи по-лесно и да приеме и по-нататъшните трудности като абсолютно преодолими препятствия” (Дишкова, М., 2016). Съвместните мероприятия им дават възможност да наблюдават отблизо промяната, която настъпва у децата им, прави ги съпричастни на всеки успех, виждат как децата започват все по-успешно да търсят, намират и представят решения на различни проблеми. Това ги мотивира по-успешно да подкрепят децата си в процеса на правене на нещо, а не само в консуматорската им позиция (Минчева, В., 2014). „Децата играят у дома, на улицата, в детската градина, в училище най-разнообразни игри – подвижни, дидактични и други” (Игнатов, Д., 2015, с. 94- 96) и именно „На детската площадка се наблюдава разпределение на социалните роли: има деца – лидери и родители – лидери, има по-пасивни деца и родители; има деца наблюдатели и родители – наблюдатели; има деца – жертви и родители – жертви; има деца – спасители и родители – спасители” (Дишкова, М., 2016, с. 41-68). Родителите не оспорват факта, че „децата от малки трябва да свикват с условията на живот в детската градина, където именно се социализират, дисциплинират, стават по-независими и адаптивни” (Дишкова, М., 2014, с. 109-113). Безспорно в основата на цялостната образователна концепция е социалната подготовка на бъдещите ученици.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Няма как на всеки да бъдат заложени предприемачески дух и способности, но подходящата образователна среда, правилно подбраните методи и средства, приложени от най-ранна възраст са предпоставка за успешна дейност и независимост. Отнесено към детската градина, образованието по предприемачество цели развитие на инициативност, организираност, въображение, креативност, оптимизъм. Акцентът е върху формирането на мислене в тази насока, поемане на отговорност и риск, мотивация за постигане на целите, което осигурява реална подготовка на детето за това, което му предстои в живота.

Важно е образованието по предприемачество да не се ограничава до придобиването на базисна финансова и икономическа грамотност, а да насърчава създаването на качества като иновативност, предприемчивост, увереност в собствените възможности, които стоят в основата на способността да се поема разумен риск и се постига успех. Това са качества, полезни не само в бизнеса, а за всички професии и сфери на дейност.

Включването на предприемачество в сферата на образованието не се основава на факта, че в бъдеще изборът на детето ще е, да бъде предприемач. Истината е, че то избира професия, която харесва или която в конкретния момент има шанс да упражнява. В следствие обаче, ако притежава предприемачески умения и нагласи, успява реално да стане предприемач, да търси новото, да не се бои от промените, да бъде независим и да върви напред.

В детската градина идеята е децата да се запознаят с достъпни знания от областта на предприемачеството и да придобият определени първоначални умения на принципа на забавното, приятното, непринуденото, а именно в играта. Само по този начин у тях ще се изгради позитивно отношение, мислене, нагласа, а по-късно и желание за дейност в тази сфера.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Дишкова, М. Детската площадка – място за игра, бойно поле, борба за оцеляване на деца и родители или нещо друго. Сборник научни студии „Педагогически и психологически предизвикателства на социалната среда“. Университет „Проф. д-р Асен Златаров“. Бургас, с. 41-68, 2016.
- [2] Дишкова, М., Подготовка на детето за постъпване в I -ва група на детската градина – съвети за родители. Сборник статии от Юбилейна научна конференция с международно участие „Новата идея в образованието“. Том II , Бургас, 2016.
- [3] Дишкова, М. Родителските кооперативи – алтернативно образование и възпитание от най-ранна възраст или инкапсулиране на българското дете. В: Сборник с научни доклади „Психолого-педагогически проблеми на развитието на личността на професионалиста в условията на университетското образование“. Първа книга, том втори. Габрово, изд. „Екс-Прес“, Асоциация на професорите от славянските страни, с. 109-113, 2014.
- [4] Иванов, Г., „Обучението по технологии и предприемачество“, сп. „Образование“, кн. 2, 2014 .
- [5] Игнатов, Д., Развиване на физическата дееспособност на учениците от начална училищна възраст чрез интерактивен двигателен модел, сп. „Образование и технологии“, Бургас, кн. № 6, с. 94-96, 2015.
- [6] Минчева, В., „Предприемачеството носи промяна“, сп. „Педагогика“, кн. 8, 2014.
- [7] Спасова, Д., „Начални стъпки в предприемачеството“, сп. „Педагогика“, кн. 3, 2014.
- [8] Стоилова, М., В. Йовчева, „Възпитание в дух на предприемачество...“, сп. „Предучилищно възпитание“, кн. 9, 2008.
- [9] Игнатов, Д., Подвижные игры-специфическое средство формирования двигательных и умений и навыков на уроках по физическому воспитанию на начальном этапе обучения. Перспективы науки и образования, Международны научной электронны журнал, № 2/20/, с. 51-53, 2016.
- [10] Тодорова, М., Предприемателство в дошкольном возрасте, сб. Непрерывная предметная подготовка в контексте педагогических инноваций, Част 2, Саратов, с. 173-180, 2016.